

Orest Krasiwski

(Poznań-Gniezno)

<https://orcid.org/0000-0002-7028-6038>

Nadiia Pidberezhenyk

(Lwów)

<https://orcid.org/0000-0002-2197-6139>

POLITYKA PAŃSTWOWA UKRAINY WOBEC ZAPEWNIANIA PRAW POLSKIEJ MNIEJSZOŚCI NARODOWEJ

Abstract

This paper analyses legal guarantees and exercise of rights and freedoms to which the Polish national minority in Ukraine is entitled. In particular, the authors characterize Ukrainian legislation, Ukrainian-Polish bilateral agreements and international treaties which, having been ratified by Ukraine, constitute a commitment to ensuring ethnocultural rights of national minorities, including Poles. All those instruments corroborate that the state policy of protecting national minorities in Ukraine complies with international standards. Further analyses are concerned with the activities of Polish cultural and educational centers and organizations, secondary schools with Polish language of instruction and changes in the functioning of the latter under Ukrainian legislation, demonstrating that one of the priorities of the Ukrainian state policy towards the Polish minority is to protect its national and cultural rights and freedoms.

Keywords

State policy, national minorities, Polish national minority, education, culture, school, cultural and educational center

Zapewnienie rozwoju wszystkich etnokomponentów społeczeństwa jest ważnym zadaniem państwa demokratycznego w kontekście realizacji etnopolityki publicznej. Rozwikłanie sprzeczności pojawiających się w rozwoju społecznym nie

jest jednak możliwe bez uwzględnienia cech kulturowych, językowych i religijnych wspólnot etnicznych mieszkających na terytorium państwa, połączenia interesów społeczności lokalnych i narodu tytularnego państwa, interesów regionalnych z ogólnonarodowymi.

Polska mniejszość narodowa w Ukrainie jest jedną z największych. Zachowuje swoją tożsamość narodową, kulturową i mentalną oraz jest ważnym czynnikiem w procesach społeczno-politycznych w granicach kraju i strategicznego partnerstwa ukraińsko-polskiego. Ukraina i Polska to dwa największe państwa w Europie Środkowo-Wschodniej, a stabilność dwustronnych stosunków ma znaczący wpływ na bezpieczeństwo ogólnoeuropejskie i regionalne. Wymaga to rozwiązania wielu problemów, w tym ochrony praw mniejszości narodowych: ukraińskiej w Polsce i polskiej w Ukrainie.

Na materiały do badania polityki państwowej Ukrainy w zakresie zapewnienia praw polskiej mniejszości narodowej składają prace naukowe, ustawodawstwo Ukrainy, ramy umowne Ukrainy i Polski w sprawie zapewnienia praw polskiej mniejszości narodowej w Ukrainie oraz materiały polskich organizacji kulturalnych i edukacyjnych w Ukrainie.

Do analizy polityki państwowej Ukrainy w celu zapewnienia praw polskiej mniejszości narodowej zastosowano szereg ogólnych metod naukowych. Metodologia oparta jest na zasadach obiektywności i systematyczności. W trakcie badań wykorzystano naukowe metody badania zjawisk i procesów społeczno-politycznych, w szczególności: analizę, syntezę, systematyzację, badania empiryczne i systemowo-strukturalne. Podejście empiryczne pozwoliło na podsumowanie materiałów na temat działalności organizacji kulturalnych i edukacyjnych polskiej mniejszości narodowej w Ukrainie. Analiza służyła badaniu ram prawnych, komponentów i cechy polityki państwowej Ukrainy wobec polskiej mniejszości narodowej. Analiza systemowa została wykorzystana w badaniu polityki państwowej Ukrainy wobec polskiej mniejszości narodowej jako całościowego systemu przedsięwzięć struktur państwowych i społeczeństwa obywatelskiego mającego na celu osiągnięcie stabilności etnicznej i konsolidacji społeczeństwa ukraińskiego. Analiza strukturalno-funkcjonalna ułatwiła naświetlenie mechanizmów polityki Ukrainy w zakresie zapewnienia praw polskiej mniejszości narodowej.

Problemy państwowej polityki etniczno-narodowej Ukrainy, konflikty etniczne i status prawny mniejszości narodowych badali wcześniej V. Andriiash¹ i O. Antoniuk². W szczególności Andriiash, analizując perspektywy procesów etnopolitycznych w Ukrainie, naukowo uzasadniła praktyki polityczno-prawnej regulacji procesów etnopolitycznych, które jej zdaniem byłyby adekwatne do współczesnych

¹ Andriiash 2013.

² Antoniuk 2005.

realiów społeczno-kulturowych i wzmacniały stabilność ukraińskiego społeczeństwa wieloetnicznego – oraz interesy państwowe Ukrainy i prawa mniejszości narodowych w kontekście globalizacji.

Problemy normatywnego i prawnego wsparcia administracji publicznej w uregulowaniu stosunków etniczno-politycznych w Ukrainie są rozpatrywane przez badaczy ukraińskich przez pryzmat prawnych aspektów ochrony praw mniejszości narodowych. W szczególności M. Almashi przeprowadził kompleksową analizę naukową ochrony praw mniejszości narodowych w Ukrainie jako integralnej części systemu ochrony praw człowieka. Badacz zidentyfikował ochronę praw mniejszości narodowych w Ukrainie jako system zasad, norm, instytucji i środków mających na celu zapewnienie właściwej realizacji praw mniejszości, zapobieganie ich naruszaniu i przywracanie tych już naruszonych. Jego zdaniem ochrona mniejszości narodowych w Ukrainie składa się z dwóch części: ochrony na mocy prawa krajowego oraz na mocy prawa międzynarodowego, które z kolei składają się z instytucjonalno-regulacyjnych systemów ochrony mniejszości narodowych.

Wśród głównych problemów w rozwoju ochrony praw mniejszości narodowych w Ukrainie na gruncie prawa krajowego i międzynarodowego Almashi widzi zapewnienie prawa do niedyskryminacji Romów oraz restytucję mienia mniejszości. Zdaniem naukowca obiecujące obszary rozwoju ochrony mniejszości narodowych są odzwierciedleniem w odpowiednich aktach prawnych Ukrainy głównych postanowień aktów rekomendacyjnych Rady Europy i OBWE w sprawie ochrony mniejszości narodowych³.

V. Lemak i O. Lemak przeanalizowali ustawodawstwo w zakresie mniejszości narodowych i podkreślili główne problematyczne punkty w Ustawie Ukrainy O mniejszościach narodowych. W szczególności, analizowali jej zgodność z międzynarodowymi zobowiązaniami prawnymi Ukrainy w tej sferze. Autorzy doszli do wniosku, że międzynarodowe zobowiązania Ukrainy i potrzeby współczesnego społeczeństwa wymagają określenia działań na szczeblu państwowym oraz nowej wersji Ustawy Ukrainy O mniejszościach narodowych w Ukrainie⁴.

W. Owczarenko rozważał problem zapewnienia właściwej reprezentacji mniejszości narodowych we władzach wyborczych w Ukrainie. Według autora skład ludności Ukrainy, w którym mniejszości narodowe stanowią prawie jedną trzecią, wymaga zapewnienia realizacji ich praw w relacjach między jednostką (obywatel) a państwem⁵.

Według badacza O. Kotyhorenko „krajowe ustawodawstwo dotyczące środowiska językowego i stosunków etniczno-narodowych nie uwzględnia nieuchronnych

³ Almashi 2006, s. 5-9

⁴ Lemak, Lemak 2014, s. 72-73

⁵ Ovcharenko 2014, s. 74.

zmian w tych segmentach życia publicznego ze względu na spodziewaną intensyfikację procesów migracyjnych”. W szczególności autor uważa, że wraz z liberalizacją polityki wizowej może wzrosnąć emigracja zarobkowa, co doprowadzi do wzrostu udziału imigrantów z ukraińskiego „trzeciego świata”, biorąc pod uwagę, że konieczne jest doprecyzowanie możliwości wprowadzenia obowiązku znajomości języka urzędowego dla osób starających się o ukraińskie obywatelstwo⁶.

Według spisu z 2001 roku w Ukrainie mieszkało 144 130 Polaków, z czego 99,6 tys. w miastach, a 44,4 tys. na obszarach wiejskich. Większość członków polskiej mniejszości narodowej mieszkała w odwodach żytomierskim (49 tys., czyli 3,5%), chmielnickim (36,6 tys. czyli 1,8%), lwowskim (18,9 tys. czyli 0,2%), a 6,9 tys. – w Kijowie⁷. Zgodnie z kryterium językowym tylko 12,9% wszystkich członków polskiej mniejszości narodowej uznawało język polski za ojczysty, podczas gdy dla 71% rodzimym zostawał język ukraiński (choć biegle władają też polskim), a dla 15,6% – rosyjski. Jednak, jak zauważa O. Kalakura,

wskaźnik ten nie oznacza, że ukraińscy Polacy zrezygnowali z języka ojczystego. Ponadto jest ten pogląd bardzo stronniczy, ponieważ niektórzy uznają za ojczysty ten język, którym władają lepiej lub posługują się częściej. Dlatego nie może być decydujący dla oceny samozachowania etnokultury i mentalności⁸.

SYTUACJA PRAWNA POLSKIEJ MNIEJSZOŚCI NARODOWEJ W UKRAINIE

Pomimo zróżnicowania językowego wszyscy przedstawiciele polskiego mniejszości narodowej w Ukrainie dumnie nazywają się Polakami i w ramach autonomii kulturowej starają się rozwijać swoją tożsamość etnokulturową. Przyczyniają się do tego normy ukraińskiego ustawodawstwa, umowne i prawne zobowiązania Ukrainy wobec Polski, a także cechy etnopolityki państwowej Ukrainy.

Ponadto, zgodnie z postanowieniami Umowy między Ukrainą i Rzeczpospolitą Polską w sprawie sąsiedztwa, przyjaznych stosunków i współpracy, oba państwa uznały prawa mniejszości narodowych do zachowania tożsamości etnicznej, kulturowej, religijnej i językowej, i zgodziły się działać zgodnie z międzynarodowymi standardami ochrony mniejszości narodowych⁹. Kluczowe zasady współpracy polsko-ukraińskiej na rzecz zapewnienia praw mniejszości narodowych są zapisane w Porozumieniu o zasadach współpracy między Ukrainą a Rzeczpospolitą Polską na rzecz zapewnienia praw mniejszości narodowych. Zgodnie z nim Ukraina

⁶ Kotyhorenko 2007, s. 144.

⁷ Pro kilkist 2001.

⁸ Kalakura 2005, s. 184.

⁹ Dohovir 1992.

gwarantuje przedstawicielom polskiej mniejszości narodowej prawa i wolności obywatelskie, polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturowe zgodnie z powszechnie uznanymi międzynarodowymi standardami praw człowieka i jest zobowiązana do podjęcia działań legislacyjnych i administracyjnych w celu zachowania, rozwoju ich tożsamości etnicznej, językowej, kulturowej i religijnej¹⁰.

Zgodnie z art. 1. Deklaracji Praw Narodowości Ukrainy państwo ukraińskie gwarantuje wszystkim narodom, grupom narodowym, obywatelom mieszkającym na jego terytorium, równe prawa polityczne, społeczne i kulturalne, reprezentację we władzach publicznych na wszystkich poziomach¹¹. Takie podejście odzwierciedla „zasadę równych szans” dla wszystkich grup narodowych, w tym polskiej mniejszości narodowej, oraz zakaz dyskryminacji ze względu na narodowość. Deklaracja gwarantuje również polskiej mniejszości narodowej prawo do używania swojej symboliki narodowej, świętowania swoich świąt narodowych, tworzenia ośrodków kulturalnych dla rozwoju kultury narodowej; prawo do zachowania tradycyjnego osadnictwa; swobodnego posługiwania się językiem ojczystym we wszystkich dziedzinach życia publicznego, w tym edukacji, produkcji, pozyskiwania i rozpowszechniania informacji.

Artykuł 53 Konstytucji Ukrainy przedstawicielom polskiej mniejszości narodowej, podobnie jak wszystkim innym obywatelom należącym do mniejszości narodowych, gwarantuje prawo do nauczania w języku ojczystym lub do nauki języka ojczystego w państwowych i lokalnych instytucjach edukacyjnych albo za pośrednictwem narodowych towarzystw kulturalnych¹².

Wymienione normy ukraińskiego ustawodawstwa pokazują, że Ukraina jako państwo demokratyczne gwarantuje i promuje zapewnianie mniejszości narodowym, w tym i polskiej mniejszości narodowej, praw politycznych, kulturalnych, językowych i religijnych.

Integralną częścią ukraińskiego ustawodawstwa w zakresie zapewnienia praw mniejszości narodowych jest też szereg dokumentów międzynarodowych, w szczególności: Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (1948 r.), Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Protokół fakultatywny do niego (1966 r.), Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (1966 r.), Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (1950 r.) i Protokół nr 12 do niej, Konwencja ramowa Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych (1995 g.), Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych (1992 r.). Normy tych aktów międzynarodowych przyczyniają się do zapewnienia tolerancji międzyetnicznej i dialogu międzykulturowego w dziedzinie prawa w Ukrainie. W szczególności, podpisując Konwencję ramową

¹⁰ Uhoda 1994.

¹¹ Deklaratsiia 1991.

¹² Konstytutsiia Ukrainy 1996.

w sprawie ochrony mniejszości narodowych w 1995 r., Ukraina uznała ochronę mniejszości narodowych za priorytet w kontekście zapewnienia stabilności, demokracji i pokoju w Europie; zobowiązała się do poszanowania tożsamości etnicznej, kulturowej, językowej i religijnej każdej osoby należącej do mniejszości narodowej oraz do stworzenia odpowiednich warunków dla identyfikacji, zachowania i rozwoju tej tożsamości¹³. Te zobowiązania państwa ukraińskiego dotyczą także polskiej mniejszości narodowej.

Zgodnie z art. 9 ustawy O mniejszościach narodowych w Ukrainie obywatele Ukrainy należący do mniejszości narodowych mają prawo być wybierani lub mianowani na równych zasadach na dowolne stanowiska w organach władzy ustawodawczej, wykonawczej, sądowniczej, samorządowej, w armii, w przedsiębiorstwach, w instytucjach i organizacjach¹⁴. Ta norma prawna zapewnia podmiotowość polityczną polskiej mniejszości. Jednak do tej pory rzadko korzysta się z tego prawa. W Ukrainie nie ma polskiej partii politycznej, a polska mniejszość narodowa nie jest reprezentowana w parlamencie. Tłumaczyć to można między innymi rozproszonym osadnictwem polskiej mniejszości narodowej w Ukrainie.

W przeciwieństwie do biernego życia politycznego polskiej mniejszości narodowej w Ukrainie jej rozwój etnokulturowy można określić jako aktywny. Ustawa Ukrainy O mniejszościach narodowych w Ukrainie gwarantuje prawo przedstawicielom polskiej mniejszości do autonomii narodowej i kulturowej¹⁵. Obejmuje to posługiwanie się językiem ojczystym i nauczanie w tym języku lub naukę języka ojczystego w szkołach publicznych albo za pośrednictwem narodowych towarzystw kulturowych, rozwój narodowych tradycji kulturowych, stosowanie symboli narodowych, obchodzenie świąt państwowych, wyznawanie i praktykowanie własnej religii, zaspokajanie potrzeb w literaturze, sztuce, mediach, tworzenie krajowych instytucji kulturalnych i edukacyjnych oraz wszelkie inne działania, które nie są sprzeczne z obowiązującymi przepisami.

W ostatnich latach w Ukrainie wdrożono szereg reform, które bezpośrednio lub pośrednio kształtują ochronę mniejszości narodowych. W szczególności trwa przegląd i reforma ustawodawstwa w zakresie zapewniania i przestrzegania praw człowieka, a także programowania polityki, która ma bezpośredni wpływ na ochronę mniejszości narodowych. Przedstawiciele mniejszości zaapelowali do rządu o aktualizację obowiązującego ustawodawstwa, w szczególności o opracowanie kompleksowej strategii stosunków etniczno-kulturalnych. Instrumenty prawne bezpośrednio związane z tą kwestią obejmują ustawy dotyczące mniejszości narodowych, zapisy karne dotyczące nawoływania do nienawiści i przestępstw z nienawiści,

¹³ Ramkova konventsiia 1995.

¹⁴ Pro natsionalni menshyny 1992.

¹⁵ Ibidem.

ustawodawstwo dotyczące edukacji, wyborów i reprezentacji partii oraz reformy terytorialnej. Proponuje się również ustawodawstwo w zakresie polityki językowej, ludów tubylczych i Tatarów krymskich.

Prawa polskiej mniejszości narodowej są zapewnione zgodnie z narodową polityką ochrony mniejszości narodowych.

ZAPEWNIENIE ROZWOJU KULTURALNO-EDUKACYJNEGO MNIJSZOŚCI NARODOWEJ POLSKIEJ

Wdrożenie praw językowych polskiej mniejszości narodowej w Ukrainie potwierdza istnienie szkół z polskim językiem nauczania, które otrzymują finansowanie ze środków publicznych. W szczególności we Lwowie istnieją dwie szkoły miejskie. To liceum nr 10 imienia św. Marii Magdaleny, znajdujące się na ul. Generała Czuprynki 1, i Lwowska Szkoła Ogólnokształcąca nr 24 im. M. Konopnickiej Lwowskiej Rady Miejskiej Obwodu Lwowskiego, znajdująca się na ul. Koniskiego 4. W roku szkolnym 2019-2020 w tych szkołach uczyło się odpowiednio 287 i 283 uczniów¹⁶.

W rejonie mościskim obwodu lwowskiego prowadzi działalność edukacyjną z polskim językiem nauczania Strzelecki Zespół Szkolno-Wychowawczy Ogólnokształcąca Szkoła Szkoła-Przedszkole mościskiej rady miejskiej obwodu lwowskiego. Uczy się w nim 95 uczniów¹⁷. Ponadto na bazie ogólnokształcących placówek szkolnych funkcjonują szkoły sobotnie i niedzielne dla polskiej mniejszości narodowej w rejonach mościskim, samborskim, złoczowskim, miastach Sambor, Borysław, Drohobycz.

W Iwano-Frankowsku funkcjonuje liceum nr 3 z językiem wykładowym polskim, rosyjskim i ukraińskim. Łączna liczba uczniów uczęszczających do szkoły wynosi 834, a liczba dzieci różnych narodowości – 73 (Ormianie, Uzbekowie, Azerowie, Tatarzy, Rosjanie, Albańczycy, Pakistańczycy, Koreańczycy, Żydzi, Polacy, Mołdawianie, Czeczeni, Bułgarzy, Kirgizi, Gruzini, Niemcy). Misją szkoły jest tworzenie warunków do rozwoju potencjału twórczego, umiejętności i talentów uczniów w szkole międzynarodowej. To jedyna szkoła w mieście, w której uczą nauczyciele obcokrajowcy. Dzięki współpracy międzynarodowej szkoła bierze udział w kilku ukraińsko-polskich programach, które dają możliwość wymiany kulturalnej uczniów i nauczycieli (Rybnik, Rzeszów, Brodnica, Kraków, Warszawa, Gorzów, Nowa Ruda, Nowa Sól, Międzyzlesie, Zakopane itp.)¹⁸.

¹⁶ Lvivska oblast, LMR 2020.

¹⁷ Lvivska oblast, Mostyskiy raion 2020.

¹⁸ Litsei 2020.

Z polskim językiem nauczania szkoły te będą mogły funkcjonować do 2023 r. Od września 2023 r. jako szkoły z językiem mniejszości narodowej, który należy do języków Unii Europejskiej, muszą przejść na państwowy język nauczania – ukraiński. Zobowiązują je do tego przepisy ukraińskich aktów prawnych O edukacji i O średniej kompletnej ogólnej edukacji. Jednak państwo ukraińskie zobowiązało się, że przejście to nastąpi bez naruszania praw językowych mniejszości polskiej. Ustawa o ukraińskiej szkole średniej (O średniej kompletnej ogólnej edukacji) przewiduje trzy modele wdrażania ustawy o edukacji dla mniejszości narodowych¹⁹.

Model pierwszy przewiduje możliwość nauczania w językach mniejszości wszystkich przedmiotów od 1 do 11 klasy (12) wraz z językiem ukraińskim. Dotyczy to szkół mniejszości narodowych z wrażliwymi językami – tych, które nie mają własnego państwa, a także tych, którzy nie mieszkają we własnym środowisku językowym.

Drugi model dotyczy szkół mniejszości narodowych posługujących się językami Unii Europejskiej. Należą do nich szkoły z polskim językiem wykładowym. Dla nich przewidziane są cztery etapy nauki z określonym poziomem nauczania języka ukraińskiego. W szczególności:

- przedstawiciele polskiej mniejszości narodowej będą mogli uczyć się w swoim języku ojczystym do czwartej klasy włącznie – bez obowiązkowego nauczania przedmiotów w języku ukraińskim;
- nie później niż w piątej klasie kontynuuje się nauczanie w języku ukraińskim w części nie mniejszej niż 20%, tj. liczba godzin nauczania w języku polskim będzie wynosić do 80%;
- dalej część nauczania w języku państwowym powinna rosnać każdego roku, osiągając 40% w dziewiątej klasie;
- na poziomie „specjalistycznego wykształcenia średniego” język państwowy musi wynosić co najmniej 60% nauczania²⁰.

Trzeci model jest przeznaczony dla mniejszości narodowych, których język ojczysty należy do wschodniosłowiańskiej grupy językowej i które mieszkają we własnym środowisku językowym. To na przykład rosyjski. Uczniowie szkół z rosyjskim językiem nauczania przejdą na nauczanie w języku ukraińskim od razu po piątej klasie. Będą uczyć się w języku ukraińskim przez co najmniej 80% czasu.

Takie zmiany są przewidziane dla publicznych szkół średnich. Szkoły, które nie uzyskują funduszy państwowych, mogą swobodnie wybierać języki wykładowe, ale są zobowiązane zapewnić uczniom znajomość języka urzędowego, zgodnie ze standardami państwowymi. Takie podejście pozwoli polskiej mniejszości narodowej

¹⁹ Pro povnu zahalnu seredniu osvitu 2020.

²⁰ Pro povnu zahalnu seredniu osvitu 2020.

zachować tożsamość językową, a jednocześnie stopniowo uczyć się języka kraju, co otworzy uczniom perspektywy dalszej działalności społeczno-politycznej, kulturalnej i gospodarczej w Ukrainie.

Aby zapewnić funkcjonowanie szkół mniejszości narodowych zgodnie ze zmianami wprowadzonymi ukraińską ustawą o edukacji, Ministerstwo Edukacji Ukrainy przeznacza dodatkowe fundusze na modernizację bazy podręczników i materiałów pomocniczych dla szkół ogólnokształcących z nauką języka lub nauczaniem w języku mniejszości narodowej. W szczególności w 2018 r. przeznaczono 46,8 mln UAH subwencji na materiały do lekcji języka ukraińskiego w szkołach z nauczaniem języków mniejszości narodowych, druk i dostarczanie dwujęzycznych słowników terminologicznych z języka polskiego, rumuńskiego, węgierskiego i innych²¹.

W dialogu między państwem ukraińskim a polską mniejszością narodową w kwestiach edukacyjnych w celu zachowania jej tożsamości językowej i etniczno-kulturowej, a jednocześnie opanowania języka państwowego na odpowiednim poziomie, pośredniczy Rada Przedstawicieli Stowarzyszeń Narodów Rdzennych, Mniejszości Narodowych przy Ministerstwie Edukacji i Nauki Ukrainy. Rada jest organem doradczym, którego celem jest stworzenie warunków organizacyjnych i prawnych do wdrażania przez narody rdzenne i mniejszości narodowe konstytucyjnego prawa do nauki w języku ojczystym, nauki języka ojczystego, nauki języka urzędowego i udziału w zarządzaniu sprawami publicznymi²². Rada składa się z 30 przedstawicieli stowarzyszeń mniejszości narodowych, w tym polskiej, węgierskiej, rumuńskiej, gagauskiej, żydowskiej, ormiańskiej, bułgarskiej i innych. Do głównych zadań Rady należy opracowywanie wniosków dotyczących projektów ustaw, koncepcji, strategii zapewniających prawa ludności rdzennej i mniejszości narodowych w dziedzinie edukacji; przeprowadzanie publicznej weryfikacji dokumentacji projektowej dotyczącej praw edukacyjnych mniejszości narodowych; dialog z przedstawicielami mniejszości narodowych na temat kwestii językowych w edukacji; pomoc w organizacji kursów językowych, letnich obozów językowych w języku państwowym, językach ludności rdzennej i mniejszości narodowych.

Na posiedzeniu Rady w dniu 10 grudnia 2019 r. omawiano kwestie dalszej współpracy między z Ministerstwem Edukacji i Nauki Ukrainy, włączenia członków Rady do grup roboczych w celu opracowania treści edukacyjnych, współpracy z Centrum Oceny Jakości Edukacji w celu stworzenia zadań do egzaminu maturalnego z języków mniejszości narodowych, opracowanie mechanizmów szerokiego i kompleksowego informowania o kwestiach związanych z edukacją mniejszości narodowych²³.

²¹ MON 2018.

²² Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Radu predstavnykiv 2018.

²³ Novyny Rady 2019.

OŚRODKI KULTURALNO-EDUKACYJNE MNIEJSZOŚCI NARODOWEJ POLSKIEJ W UKRAINIE

Państwo ukraińskie przyczynia się również do zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej polskiej mniejszości narodowej. Zgodnie z art. 6. ukraińskiej ustawy O kulturze państwo zapewnia mniejszościom narodowym prawo do tworzenia spółdzielni artystycznych, towarzystw narodowo-kulturalnych, centrów, fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji publicznych w dziedzinie kultury, a także do zachowania, rozwoju, propagowania kultury, tożsamości językowej, tradycji, zwyczajów i obrzędów; dostęp do wartości kulturowych, dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury. Artykuł 10 tej ustawy stwierdza, że

państwo stwarza warunki dla rozwoju kulturowego obywateli Ukrainy wszystkich narodowości, przyczynia się do zaangażowania ich w wspólny proces tworzenia wartości kulturowych. Obywatele Ukrainy dowolnej narodowości mają prawo zachować, rozwijać i promować swoją kulturę, język, tradycje, zwyczaje i obrzędy, tworzyć narodowo-kulturalne społeczeństwa, centra, instytucje kultury i wykonywać wszelkie inne działania w sferze kultury nie sprzeczne z prawem²⁴.

W celu realizacji tych przepisów rząd Ukrainy za pośrednictwem upoważnionych centralnych i lokalnych organów wykonawczych prowadzi działania mające na celu stworzenie warunków do rozwoju kultury mniejszości narodowych. Każdego roku budżet państwa przewiduje środki na działania, które przyczyniają się do zaspokojenia potrzeb kulturalnych, kulturalno-edukacyjnych i informacyjnych mniejszości narodowych²⁵.

Rozwój kultury polskiej mniejszości narodowej w Ukrainie zapewnia się poprzez działalność polskich centrów kultury i edukacji – pozaszkolnych instytucji edukacyjnych, które przyczyniają się do zaspokajania potrzeb kulturalnych i edukacyjnych polskiej mniejszości narodowej. Placówki te działają na podstawie Standardowych przepisów o Centrum Kulturalno-Oświatowym Mniejszości Narodowych Ukrainy. Główne zadania takich ośrodków kultury i edukacji obejmują:

- wychowanie obywatela Ukrainy;
- naukę języka ojczystego, literatury, historii, geografii, ludoznawstwa, twórczości pisemnej;
- zapoznanie się z dziedzictwem kulturowym, tradycjami narodowymi, zwyczajami, kulturą i bytem swojego narodu;

²⁴ Pro kulturu 2011.

²⁵ Chetverta dopovid 2017.

- pielęgnowanie patriotyzmu i miłości do Ukrainy, szacunku dla zwyczajów ludowych, tradycji, wartości narodowych²⁶.

Założycielami takich ośrodków mogą być:

- lokalne organy wykonawcze;
- jednostki samorządu terytorialnego;
- przedsiębiorstwa, instytucje, organizacje Ukrainy i ich stowarzyszenia bez względu na podporządkowanie, rodzaj i formę własności formy własności;
- stowarzyszenia narodowo-kulturalne, inne organizacje społeczne mniejszości narodowych;
- obywatele Ukrainy²⁷.

Ośrodki kulturalno-oświatowe mniejszości narodowych mogą być otwierane przy stowarzyszeniach mniejszości narodowych w świetlicach, szkołach, przedszkolach, szkołach zawodowych różnych typów i form własności w przypadku dwóch i więcej klas różnowiekowych, wchodzić w skład zespołów edukacyjnych, stowarzyszeń edukacyjnych z przedszkolami, szkołami średnimi i innymi instytucjami edukacyjnymi. Zgodnie z ukraińskim prawem proces edukacyjno-wychowawczy w takich ośrodkach powinien mieć charakter świecki.

Centra edukacyjne mają prawo do prowadzenia międzynarodowej wymiany uczniowskiej i pedagogicznej w ramach programów edukacyjnych, projektów, do udziału w wydarzeniach międzynarodowych. Edukacja w ośrodkach może zawierać następujące elementy:

- język ojczysty i literatura jako integralne elementy kultury narodowej;
- historia ojczysta;
- historia państwa i prawa;
- podstawy kultury narodowej.

Obecnie w Ukrainie funkcjonuje szereg centrów kulturalno-oświatowych polskiej mniejszości narodowej. We Lwowie działa Towarzystwo Kultury Polskiej Ziemi Lwowskiej, oficjalnie zarejestrowane w 1995 r. Posiada 24 oddziały w obwodzie lwowskim. Łączna liczba członków Towarzystwa przekracza siedem tysięcy osób. Zgodnie ze statutem działalność Towarzystwa polega na odrodzeniu polskiej kultury, edukacji, świadomości tradycji historycznych i tożsamości polskiej mniejszości we Lwowie. Do placówki należą: Stowarzyszenie Lekarzy Polskich, Uniwersytet Trzeciego Wieku, Organizacja Polskich Kombatantów II Wojny Światowej 1939-1945 i Osób Represjonowanych Miasta Lwowa. Towarzystwo prowadzi szeroki wachlarz działań kulturalnych i artystycznych, organizuje koncerty, wystawy, obchody pamiętnych dat w historii Polski²⁸.

²⁶ Standardowe przepisy 2004.

²⁷ Typove polozhennia 2004.

²⁸ Tovarystvo 2018.

W 2015 r. we Lwowie przy ul. Szewczenki 3A rozpoczęto budowę Domu Polskiego, który otwarto w 2021 r. Centrum stanie się miejscem spotkań społeczności polskiej z działaczami politycznymi i społecznymi, przedstawicielami kultury i sztuki, osobami tworzącymi współczesne oblicze Polski, Ukrainy, Europy i świata²⁹.

Od 2011 r. w Ukrainie prowadzi działalność Centrum Kulturalno-Oświatowe Polskiej Mniejszości Narodowej Orzeł Biały. Obecnie jest to największa niepaństwowa instytucja nauczająca języka polskiego w Ukrainie zachodniej. Pracuje w pięciu lokalizacjach we Lwowie i jednej w Brodach. Główną misją ośrodka jest udostępnienie nowoczesnej polskiej edukacji, pomoc w promowaniu wszystkich możliwości, które ona zapewnia, i rozwijanie polsko-ukraińskich więzi w sferze edukacyjnej³⁰. Dlatego przy ośrodku dzieci i dorośli uczą się polskiej historii i języka, komunikują się ze sobą po polsku, pielęgnują tradycje narodowe.

W Iwano-Frankowsku funkcjonuje Centrum Kultury Polskiej i Dialogu Europejskiego. Jego działalność obejmuje trzy kierunki:

- narodowa mniejszość polska – inicjatywy i projekty związane z rozwojem wszechstronnej współpracy z Polakami w Iwano-Frankowsku i obwodzie w dziedzinie kultury, historii, religii, turystyki i sportu, działania na rzecz ochrony miejsc polskiej pamięci narodowej;
- edukacja – nauka języka polskiego, integracja i młodzieżowe wymiany edukacyjne, inicjatywy i projekty mające na celu rozwój i wspieranie edukacji historycznej, integrację społeczną;
- projekty społeczne – działania i rozwój dialogu europejskiego między mniejszościami narodowymi i etnicznymi, współpraca z organizacjami pozarządowymi w Polsce i w Ukrainie³¹.

Głównym celem Centrum Kultury Polskiej i Dialogu Europejskiego w Iwano-Frankowsku jest promocja aktywności społecznej przedstawicieli polskiej mniejszości narodowej we wszystkich dziedzinach działalności w Ukrainie, w celu zapewnienia dialogu europejskiego między mieszkańcami miasta. Misja Centrum realizowana jest obejmuje między innymi:

- zapewnienie rozwoju społeczności polskiej w Iwano-Frankowsku, stymulowanie działań mających na celu aktywizację społeczeństwa i podniesienie poziomu życia kulturalnego i społecznego;
- popularyzację polskiej kultury, historii, nauki;
- naukę języka polskiego w środowisku polskim i ukraińskim;

²⁹ Polskyi dim 2018.

³⁰ Bilyi orel 2020.

³¹ Tsentr 2020.

- zapewnienie praw polskiej mniejszości narodowej na terytorium zachodniej Ukrainy;
- popularyzację wartości europejskich w Ukrainie;
- zapewnienie ukraińsko-polskiego dialogu, wymiany i współpracy między polską i ukraińską młodzieżą³².

Działalność polskich organizacji kulturalnych i oświatowych w Ukrainie koordynowana jest przez organizację krajową – Federację Organizacji Polskich w Ukrainie. 26 października 1991 roku we Lwowie odbyło się spotkanie polskich organizacji w Ukrainie, podczas którego omawiano możliwość utworzenia polskiej organizacji, która miałaby ogólnokrajowy charakter. Statut Federacji Polskich Organizacji w Ukrainie zarejestrowany został 24 lipca 1992 roku w Ministerstwie Sprawiedliwości Ukrainy w Kijowie, a 5 stycznia 1993 roku w Kijowie odbył się Sejmik FPOU, który zjednoczył 22 organizacje członkowskie. Obecnie Federacja zrzesza 134 organizacje polskiej mniejszości narodowej na terenie całej Ukrainy, z łączną liczbą członków wynoszącą ponad 18,5 tys.

W strukturze Federacji działa Dom Polski w Kijowie z siedzibą we Lwowie. Organizacja ściśle współpracuje z organizacjami rządowymi i pozarządowymi Polski (Stowarzyszenie Wspólnota Polska i jego wydziały, Fundacja Pomoc Polakom na Wschodzie, Fundacja Edukacja dla demokracji, Stowarzyszenie Lekarze Nadziei) oraz z organizacjami rządowymi i pozarządowymi Ukrainy. Federacja jest stałym członkiem Polsko-Ukraińskiego Forum Partnerstwa, członkiem Rady Polonii Świata, członkiem Europejskiej Unii Wspólnot Polonijnych³³.

Federacja przyczyniła się do powstania Zjednoczenia Nauczycieli Polski w Ukrainie, organizacji młodzieżowych i kombatanckich. Dzięki działalności Federacji polska mniejszość narodowa w Ukrainie w ostatnich latach zaczęła bardziej świadomie korzystać ze swoich praw zagwarantowanych przez państwo ukraińskie. Organizowane przez Federację konferencje naukowe, spotkania młodzieżowe, seminaria, regionalne festiwale i konkursy, imprezy sportowe i artystyczne przyczyniają się do ożywienia aktywności społecznej Polaków z Ukrainy, pogłębienia ukraińsko-polskiego partnerstwa strategicznego.

WNIOSKI

Państwo ukraińskie prowadzi zrównoważoną politykę wobec mniejszości narodowych, w szczególności polskiej mniejszości narodowej, w oparciu o zasady priorytetu praw i wolności człowieka, równości wszystkich obywateli wobec prawa, zapewnienie praw mniejszości narodowych, tolerancję i przestrzeganie zo-

³² Tsentr 2020.

³³ Federatsiia 2020.

bowiązań wynikających z międzynarodowych umów Ukrainy w zakresie ochrony praw człowieka i mniejszości narodowych. Na przykładzie funkcjonowania szkół ogólnokształcących z polskim językiem nauczania i polskich organizacji kulturalno-oświatowych ukazano brak asymilacyjnych i dyskryminujących elementów polityki państwowej Ukrainy wobec mniejszości narodowych oraz priorytetowość zapewnienia praw i wolności tych ostatnich zarówno w płaszczyznach normatywno-prawnych, jak i praktycznych.

Ustawodawstwo Ukrainy ma na celu zachowanie tożsamości etnicznej i kulturowej polskiej mniejszości narodowej, która ma pewne specyficzne prawa, głównie w sferach, w których identyfikuje się jako szczególna grupa etniczna (zachowanie tożsamości, tradycji, języka, dziedzictwa kulturowego). Praktyka publicznego zarządzania gwarantuje zachowanie tożsamości polskiej mniejszości narodowej w Ukrainie, w szczególności: prawo mniejszości narodowej do istnienia, do reprezentacji w organach władzy państwowej i samorządu terytorialnego, prawo do nauki i używania języka ojczystego, prawo do rozwoju tożsamości etnokulturowej. W tym celu Ukraina wdrożyła międzynarodowe standardy ochrony praw mniejszości narodowych, ratyfikując szereg międzynarodowych dokumentów prawnych, zgodnie z którymi zobowiązała się do poszanowania tożsamości etnicznej, kulturowej, językowej i religijnej każdej osoby należącej do mniejszości narodowej, w tym polskiej, i stworzenia odpowiednich warunków do rozwoju jej tożsamości.

ENSURING THE RIGHTS OF THE POLISH NATIONAL MINORITY IN UKRAINIAN STATE POLICY

Summary

The ethno-policies adopted by the Ukrainian state are devoid of decisions and actions aimed at assimilating the Polish national minority, as well as other national minorities and indigenous peoples living in Ukraine. In particular, the legislation and policy of the state in the field of education do not provide for discrimination against the Polish national minority or limit its rights to education in the mother tongue, but they serve to create appropriate conditions for educational institutions to enable representatives of different language groups which make up the Ukrainian society to achieve equal command of the official language. Most importantly, they are an indispensable tool in consolidating the Ukrainian political nation, shaping self-awareness and national responsibility, as well as eliminating threats to the national security of Ukraine.

The Ukrainian State pursues a balanced policy towards national minorities, the Polish national minority in particular, recognizing the priority of human rights and freedoms, equality of all citizens before the law, the rights of national minorities, tolerance, compliance with obligations arising from international agreements on the protection of human rights and national minorities. Looking at the functioning of general education schools with the Polish language of instruction and the activities of Polish cultural and educational organizations, the authors demonstrate that Ukrainian state policy precludes forced assimilation or discrimination towards national minorities, whose rights and freedoms are prioritized both in the normative, legal and practical domains.

Bibliografia

- Aimashi M.M. 2006, Realizatsiia prav natsionalnykh menshyn v Ukraini, Kijów.
- Andriiash V.I. 2013, Derzhavna etnopolityka Ukorainy v umovakh hlobalizatsii, Kijów.
- Antoniuk O.V. 2005, Osnovy etnopolityky, Kijów.
- Bilyi orel 2020, Suchasna polska osvita [online]. Ofitsiina storinka Kulturno-Osvitnoho Tsentru Polskoi Natsionalnoi Menshyny „Bilyi Orel” [dostęp: 2021-03-20]. Dostępny w Internecie: <<https://www.polcentrum.com/>>.
- Chetverta dopovid Ukrainy pro vykonannia Ramkovoï konventsii Rady Yevropy pro zakhyst natsionalnykh menshyn, 2017 [online]. Detektor [dostęp: 2022-03-21]. Dostępny w Internecie: <<https://detector.media/infospace/article/122781/2017-01-31-chetverta-dopovid-ukraini-pro-vikonannya-ramkovoï-konventsii-radi-evropi-pro-zakhist-natsionalnykh-menshin/>>.
- Deklaratsiia prav natsionalnosti Ukrainy 1991, Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 53, s. 799.
- Dohovir mizh Ukrainoiu i Respublikoiu Polishcha pro dobrosusidstvo, družni vidnosyny i spivrobotnytstvo, 17.09.1992, N 2611-XII.
- Federatsiia Polskykh Orhanizatsii v Ukraini. Dim Polskyi v Kyievi 2020 [online]. Dim Polskyi [dostęp: 2022-04-05]. Dostępny w Internecie: <<http://dom-polski.org.ua/uk/pro-nas/>>.
- Kalakura O. 2005, Poliaky na zemliakh Ukrainy: mentalno-etnografichniy portret XX stolittia, Kurasivski chytannia, Naukovi zapysky, 30, 1, s. 173-186.
- Konstyutsiia Ukrainy 1996, Zakon Ukrainy, VVR 30, 141.
- Kotyhorenko W. 2007, Movnyi aspekt derzhavnoi etnopolityky v Ukraini, tratechni priorytety. Humanitarnyi rozvytok ta suspilno-politychni protsesy 2 (3), s. 137-146.
- Lemak V., Lemak O. 2014, Zakonodavstvo pro natsionalni menshyny v Ukraini: pytannia vdoskonalennia. V: Derzhavotvorenna. Visnyk Tsentralnoi vyborchoi komisii, 1 (28), 70-73.
- Litsei 3 Ivano-Frankivsk 2020, [online]. Litsei 3 [dostęp: 2022-04-07]. Dostępny w Internecie: <<https://school3.if.ua/about>>.
- Lvivska oblast, Informatsiina systema upravlinnia osvitoiu. Mostyskyi raion 2020 [online]. ISUO [dostęp: 2022-04-08]. Dostępny w Internecie: <<https://lv.isuo.org/koatuu/schools-list/id/4622400000>>.
- Lvivska oblast, Informatsiina systema upravlinnia osvitoiu. Upravlinnia osvity departamentu humanitarnoi polityky LMR 2020 [online]. ISUO [dostęp: 2022-04-07]. Dostępny w Internecie: <<https://lv.isuo.org/authorities/view/id/681>>.
- MON pereviryt, na shcho pishla subventsii na kabinety ukrainskoi movy dlia shkil natsmenshyn – narazi z vydilenykh 46,8 mln. hrn. Vykorystano 80%, 2018 [online]. MON [dostęp: 2022-04-07]. Dostępny w Internecie: <<https://mon.gov.ua/ua/news/mon-pereviryt-na-sho-pishla-subvencyi-na-kabineti-ukrayinskoyi-movi-dlya-shkil-nacmenshin-narazi-z-vidilenykh-468-mln-grn-vikorystano-80>>.
- Novyny Rady predstavnykiv hromadskykh obiednan korinnykh narodiv, natsionalnykh menshyn Ukrainy, 2019 [online]. Rada natsionalnykh spilnot Ukraïni [dostęp: 2022-04-07]. Dostępny w Internecie: <<http://www.radaspilnot.org.ua/novini-radi-predstavnykiv-gromadskix-ob-yednan-korinnix-narodiv-nacionalnix-menshin-ukraini/>>.
- OVcharenko L. 2014, Do pytannia pro zabezpechennia vyborchykh prav natsionalnykh menshyn Ukrainy, Derzhavotvorenna. Visnyk Tsentralnoi vyborchoi komisii, 1 (28), s. 74-76.
- Polskyi dim u Lvovi bude viddano do vzhytku nastupnogo roku, 2018 [online]. Polskie Radio [dostęp: 2022-04-07]. Dostępny w Internecie: <<http://archiwum.polradio.pl/5/38/Artykul/353676>>.

- Pro kilkist ta sklad naselennia Ukrainy za pidsumkamy Vseukrainskoho perepysu naselennia 2001 roku 2001 [online]. Dyerjstat Ukraïni [dostęp: 2022-03-15]. Dostępný w Internecie: <<http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>>.
- Pro kulturu 2011, Zakon Ukrainy, VVR 24, 168.
- Pro natsionalni menshyny Ukrainy 1992, Zakon Ukrainy, VVR 36, 529.
- Pro osvitu 2017, Zakon Ukrainy, VVR 38-39, 380.
- Pro povnu zahalnu seredniu osvitu, 2020, Zakon Ukrainy, VVR 31, 226.
- Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Radu predstavnykiv hromadskykh obiednan korinnykh narodiv, natsionalnykh menshyn Ukrainy pry Ministerstvi osvity i nauky Ukrainy: Nakaz ministerstva osvity i nauky Ukrainy 606 vid 7.06.2018.
- Ramkova konventsiiia pro zakhyst natsionalnykh menshyn 1995, Konventsiiia Rady Yevropy vid 1.02.1995, N 703/97-VR.
- Tovarystvo Polskoi kultury vidznachaie 30-richchia 2018 [online]. LOVA [dostęp: 2022-04-10]. Dostępný w Internecie: <<https://loda.gov.ua/news?id=40377>>.
- Tsentr polskoi kultury ta yevropeiskoho dialohu v Ivano-Frankivsku, 2020 [online]. CKPiDE [dostęp: 2022-04-10]. Dostępný w Internecie: <<http://www.ckpide.eu/ua/o-nas/misja-i-zadania>>.
- Typove polozhennia pro kulturno-osvitnii tsentr natsionalnykh menshyn Ukrainy 2004, Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy, Derzhavnoho komitetu Ukrainy u spravakh natsionalnostei ta mihratsii 6.10.2004, N 778/49.
- Uhoda pro pryntsyipy spivrobotnytstva mizh Ukrainoiu ta Respublikoiu Polshcha po zabezpechenniu prav natsionalnykh menshyn, 1.02.1994, Dokumyent 616_194.